

ფრანსუაზ ტულკენსი

სასამართლო კონტროლის სხვადასხვა სტანდარტები.

ადამიანის უფლებათა ევროპული

სასამართლოს

გადაწყვეტილებათა ხასიათი და

დანიშნულება¹

ფრანსუაზ ტულკენსი

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლე,
მეორე სექციის თავმჯდომარე.

* * *

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების ბუნება და დანიშნულება საკმაოდ განსხვავდება საკასაციო სასამართლოს, *Conseil d'Etat*-ს და საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებისგანაც კი. ამ ეტაპზე გამოვყოფ აღნიშნულის მხოლოდ სამ ასპექტს: 1) სასამართლოს იურისდიქცია, 2) სასამართლოსადმი მიმართვის საშუალებები, 3) კონვენციის სტანდარტებთან ურთიერთმიმართება, სახელდობრ, განმარტების გზით.

¹ თემა წარმოდგენილ იქნა კონფერენციაზე, „სასამართლო აქტივიზმი და თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციური უფლებათა თეორია და პრაქტიკა“, რომელიც ორგანიზებული იყო საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ სახალხო დამცველის სამსახურთან, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის კონსტიტუციური კვლევების ცენტრთან, ევროპის საბჭოს ვენეციის კომისიასა და გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოებასთან თანამშრომლობით. ბათუმი (საქართველო), 13-14 ივლისი, 2010.

I. სასამართლოს იურისდიქცია და სუბსიდიარობის პრინციპი

სასამართლოს იურისდიქცია ნათლადაა განსაზღვრული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 32-ე მუხლში. იგი ვრცელდება „კონვენციის განმარტებისა და შეფარდების ყველა საკითხზე“. ეს იმას ნიშნავს, რომ სასამართლოს მიმართავენ, რათა მან გააცხადოს კონვენცია როგორც „სამართალი“, ისე გადაწყვეტილება მიიღოს „სამართლის შეფარდებაზე“ ინდივიდუალურ შემთხვევებში. სხვა სიტყვებით, სასამართლო უნდა ასრულებდეს როგორც კონსტიტუციურ, ისე სასამართლო ფუნქციას².

კონვენციის ეს მოთხოვნა უკვე დადასტურებული იყო საქმეში *ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, რომელზეც გადაწყვეტილება 1978 წლის 18 იანვარს იქნა მიღებული. სასამართლომ მიიჩნია, რომ „მასზე, კონვენციით შექმნილი სისტემის ფარგლებში, დაკისრებული იქნა ვალდებულება, გადაწყვეტილება მიეღო მე-3 მუხლის დარღვევის თაობაზე არსებულ გაუბათილებელ განაცხადებზე. სასამართლოს გადაწყვეტილებები ფაქტობრივად ემსახურება არა მხოლოდ სასამართლოში შეტანილი საქმეების გადაწყვეტას, არამედ, ზოგადად, კონვენციის მიერ დადგენილი წესების განმარტებას, დაცვას და განვითარებას, რასაც წვლილი შეაქვს სახელმწიფოების, როგორც ხელშემკვრელი წევრების მიერ აღებული ვალდებულებების შესრულებაში“³. 1980 წლის 6 ნოემბრის გადაწყვეტილებაში საქმეზე *გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ*, ევროპული სასამართლო კიდევ უფრო შორს წავიდა. იტალიის მთავრობის არგუმენტის საპასუხოდ, რომ სამართალწარმოების მიზანი აღარ არსებობდა, სასამართლომ გაიმეორა თავისი 1978 წლის განცხადება - სასამართლოს გადაწყვეტილებები ასევე ემსახურება „კონვენციის მიერ დადგენილი წესების განმარტებას, დაცვას და განვითარებას, რასაც წვლილი შეაქვს ... სახელმწიფოების, როგორც ხელშემკვრელი წევრების მიერ აღებული ვალდებულებების შესრულებაში“⁴ და დაუმატა „წინამდებარე საქმეში არ დგება განმარტების საჭიროება, სახელდობრ, მე-5 მუხლთან მიმართებაში, რომელსაც მნიშვნელობა ექნებოდა გადაწყვეტილების მისაღებად“⁵.

სასამართლოს ფუნქცია სრულდება სუბსიდიარობის პრინციპთან შესაბამისობაში. ეს პრინციპი აისახება მთლიანად ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციაში. სასამართლოსთვის აღნიშნული ფუნქცია არსებით მნიშვნელობას ატარებს, რადგანაც სასამართლო პატივს უნდა სცემდეს დემოკრატიას და შიდასახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების ლეგიტიმურობას, ამიტომ იგი ჩვენგან ზომიერებას საჭიროებს. სხვა სიტყვებით, სასამართლოში კანონშემოქმედების ადგილი არ არის! როდესაც ვამბობთ, რომ სისტემა სუბსიდიარობის პრინციპის მიხედვით მოქმედებს, რომლითაც აიხსნება შიდასახელმწიფოებრივი ღონისძიებების ამოწურვის წესი, ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით

² R.C.A. WHITE, “Judgments in the Strasbourg Court: some reflections”, წიგნში M. ANDENAS et S. VOGENHAUER (eds.), *A Matter of Style? The Form of Judgments in the United Kingdom and Abroad. Essays in Honour of Lord Bingham of Cornhill*, Oxford, Hart Publishing, მზადდება გამოსაცემად.

³ ECtHR, *Ireland v. the United Kingdom*, 1978 წლის 18 იანვრის გადაწყვეტილება, § 154.

⁴ ECtHR, *Guzzardi v. Italy*, 1980 წლის 6 ნოემბრის გადაწყვეტილება, § 86.

⁵ *Ibidem*.

გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფა, უწინარეს ყოვლისა, სახელმწიფო ხელისუფლების, კერძოდ, სასამართლო ხელისუფლების ვალდებულებაა. სასამართლოს შეუძლია და უნდა ჩაერიოს, როცა სახელმწიფო ორგანოები სათანადოდ ვერ ასრულებენ ამ ამოცანას.

აღნიშნულ ფუძემდებლურ იდეას ემატება ის, რომ ეროვნულ და საერთაშორისო მსამართლებებს შორის, ადამიანის უფლებათა სფეროში, აშკარაა, რომ არსებობს **საერთო პასუხისმგებლობა**. ეროვნული ხელისუფლება პასუხისმგებელია ადამიანის უფლებათა პირველად დაცვაზე მთელი თავისი სახელმწიფო მექანიზმის მეშვეობით მაშინ, როცა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ვალდებულია ადამიანის უფლებათა საბოლოო დაცვაზე. ფაქტობრივად, დღესდღეობით, აღიარებულია, რომ ფუძემდებლურ უფლებათა დაცვის დამაჯერებლობისათვის საჭიროა შემოწმება გარედან. ამის მიუხედავად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო არავითარ შემთხვევაში მეოთხე ინსტანციის სასამართლო არ არის იმ მნიშვნელობით, რომ ზემდგომ ინსტანციას წარმოადგენდეს ქვემდგომი ინსტანციის შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლოების მიმართ⁶. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო კი არ უნდა ანაცვლებდეს, არამედ განამტკიცებდეს ეროვნულ დონეზე ადამიანის უფლებათა დაცვას. ადამიანის უფლებათა მიმართ მსგავსმა მიდგომამ უნდა წაახალისოს სასამართლოები, რომ დაამკვიდრონ შემხვედრი და ღია მიდგომა, რომელიც ასახავდა კომპლემენტარობას ეროვნულ და საერთაშორისო მართლწესრიგებს შორის ფუძემდებლურ უფლებათა იმპლემენტაციის უზრუნველსაყოფად.

II. ხელმისაწვდომობის საშუალებები/შეფარდება

სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის საშუალებას ინდივიდუალური განაცხადი წარმოადგენს, რომელიც სასამართლოში შეაქვს პირს ან პირთა ჯგუფს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ კონვენციის სავარაუდო დარღვევის შედეგად დაზარალდნენ, ანუ, ვისზეც უშუალოდ გავრცელდა სავარაუდო დარღვევა (მუხლი 34). *a contrario*, სასამართლოს არ მოეთხოვება, მიიღოს გადაწყვეტილება, როცა დავის საგანი ეხება *in abstracto* სახელმწიფოს კანონებს ან პრეცედენტულ სამართალს. თუ საუბარია ობიექტურ კონტროლზე (დავები) სუბიექტური კონტროლის (დავები) წინააღმდეგ ან კონკრეტულ კონტროლზე (დავები) ფორმალური კონტროლის (დავები) წინააღმდეგ, კონტროლი, რომელსაც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ახორციელებს, აშკარად კონკრეტული ხასიათისაა. ჩვენ მოგვმართავენ განაცხადებით, რომლებიც ამტკიცებენ კონვენციის დარღვევას კონკრეტულ სიტუაციებში. ამასთან დაკავშირებით, მე სრულად ვითვალისწინებ მაქს ვებერის ანალიზს, რომლის თანახმადაც, ხალხთა ინტერესები, რომლებიც მათი დარღვევის შედეგად ვლინდება, სასამართლო

⁶ L. BOLTANSKI and L. THÉVENOT, *L'Amour et la Justice comme compétences*, Paris, Métailié, 1990.

კონტროლის საგანი ხდება, რასაც უფრო ხშირად აქვს ადგილი, ვიდრე ნორმების აბსტრაქტული შეფასების დროს.

ზემოაღნიშნული ელემენტი განსაზღვრავს, თუ დასაბუთების რა სახე გამოიყენება სასამართლოს მიერ თავისი გადაწყვეტილებების მოტივაციის ჩამოყალიბებისას. ასე მაგალითად, როგორც ს. ვან დროგენბროკი მართებულად აღნიშნავს, როცა საქმე ეხება პროპორციულობის კონტროლს, რომლის გაკეთებაც სასამართლოს ხშირად უწევს, ის, თუ როგორ წონასწორობაში იმყოფება საპირისპირო ინტერესები, დამოკიდებულია იმაზე, მოცემულ შემთხვევაში კონტროლი კონკრეტულია თუ აბსტრაქტული. ეს ან **ad hoc წონასწორობაა**, როდესაც კონტროლი მოცემულ უნიკალურ შემთხვევაზეა ფოკუსირებული, *hic et nunc*, და წონასწორობა, რომლის შემთხვევაშიც გადაწყვეტილება მოცემული საქმის ირგვლივ არსებული ფაქტების ერთიანობას ემყარება და, ამგვარად, შემოფარგლულია არსებული საკითხების გადაწყვეტით. არსებობს აგრეთვე **კატეგორიული წონასწორობა**, „როცა თავად შემზღვეველი ნორმის დასაშვებობის შემოწმებას აქვს ადგილი და არა მხოლოდ კონკრეტულად მისი შეფარდების შემოწმებას განმცხადებლის შემთხვევაში, თუ მიღებულ გადაწყვეტილებას ექნება ნორმატიული ხასიათი, ვინაიდან იგი იგივე მდგომარეობაში არსებულ პირთა ჯგუფზე გავრცელდება, რის შედეგადაც შემოწმებული ნორმის საერთო და აბსტრაქტული ჰიპოთეზა იქმნება“⁷. სასამართლოს მიერ გამოყენებული მეთოდი, ცხადია, **ad hoc წონასწორობის** ხასიათს ატარებს, ვინაიდან, უმეტესად, ინტერესების აწონ-დაწონა ცალკეულ შემთხვევაში ხდება კონკრეტული საჭიროებიდან გამომდინარე, განზოგადების გარეშე.

ეს შესაძლებლობა მომდინარეობს ევროპული სასამართლოს მოსამართლის რეალური არჩევანიდან, რომელსაც წარმართავს სურვილი, არ დაუპირისპირდეს სახელმწიფო ხელისუფლებას, აბსტრაქტულად არ გააკიცხოს იგი, მისი კანონები და პრაქტიკა. ძირითადად, ეს შესაძლებლობა გამონახავს „სურვილს, ადამიანის უფლებებზე მართლმსაჯულება განახორციელოს არა ზოგადად იმ საერთო სიტუაციებში, რომლებიც კანონმდებელს ჰქონდა მოაზრებული, არამედ კონკრეტულ, ცალკეულ საქმეებზე“⁸.

და მაინც უნდა ითქვას, რომ ნიუანსებს თავისი მნიშვნელობა აქვს⁹. უნდა იყოს თუ არა ევროპული სასამართლო „მშვიდობისმქმნელი“ გარკვეული კატეგორიის საქმეებზე და „სასამართლო მინიმალიზმის“ პრინციპების დაცვით განიხილოს „თითო-თითო საქმე“ კაზუალურად ისე, რომ არ დაიტვირთოს *hic et nunc* უსარგებლო, საშიში და თეორეტიკული დისკუსიებით? სანსტაინს თუ დავესესხებით: ჩვენ შეგვიძლია „გადაწყვეტის მინიმალიზმი“ დავარქვათ იმ ფენომენს, რომლის თანახმადაც, ითქმება მხოლოდ ის, რაც აუცილებელია შედეგის დასაბუთებლად და გადაუწყვეტელი რჩება იმდენი საკითხი, რამდენიც შესაძლებელია“¹⁰. იგივე ავტორი ახასიათებს „მინიმალისტ“ მოსამართლეებს შემდეგნაირად: ისინი „მიზნად ისახავენ,

⁷ S. VAN DROOGHENBROECK, *La proportionnalité dans le droit de la Convention européenne des droits de l'homme. Prendre l'idée simple au sérieux*, Brussels, Bruylant / Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 2001, § 336, გვ. 250.

⁸ Fr. TULKENS and S. VAN DROOGHENBROECK, „La Cour de cassation et la Cour européenne des droits de l'homme. Les voies de la banalisation“, წიგნში *Imperat Lex. Liber Amicorum Pierre Marchal*, Brussels, Larcier, 2003, გვ. 133.

⁹ Fr. TULKENS and S. VAN DROOGHENBROECK, „La Cour européenne des droits de l'homme depuis 1980. Bilan et orientations“, წიგნში *En toch beweegt het recht*, W. DEBEUCKELAERE and D. VOORHOOF (eds.), Tegenspraak, cahier 23, Bruges, Die Keure, 2003, გვ. 211 et seq.

¹⁰ Cass. R. SUNSTEIN, „Foreword. Leaving Things Undecided. The Supreme Court Term 1995“, (101) *Harvard Law Review*, 1996, გვ. 6.

თავი აარიდონ ფართომომცველ წესებს და აბსტრაქტულ თეორიებს და ცდილობენ, მთელი ყურადღება მიმართონ იმაზე, რაც აუცილებელია კონკრეტული საქმის გადასაწყვეტად¹¹. და პირიქით, არსებობენ მაქსიმალისტი მოსამართლეები, რომლებიც ცდილობენ, „გადაწყვიტონ საქმეები იმდაგვარად, რომ დაადგინონ ფართომომცველი წესები სამომავლო შეფარდების-თვის და გააკეთონ ღრმა თეორეტიკული წიაღსვლები შედეგის დასასაბუთებლად“¹¹. უნდა ჰქონდეს თუ არა ევროპულ სასამართლოს „პედაგოგიური“ დანიშნულება ისე, რომ საბაზად მოიშველიოს ესა თუ ის დავები, რომლის გადასაწყვეტადაც მას მიმართავენ, რათა წინა ფრონტის მოსამართლეებსა თუ სახელმწიფო ხელისუფლებას მისცეს ზოგადი დირექტივები და განმარტებები იმ უფლებებსა და ვალდებულებებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ის, შესაბამისად, აღიარებს და აკისრებს? სასამართლო თვითშეზღუდვა სასამართლო აქტივიზ-მის წინააღმდეგ? სასამართლო მინიმალიზმი სასამართლო უზენაესობის წინააღმდეგ? არგუ-მენტები ორივე მხარეს აქვს¹².

ამ დავას, ცხადია, სასამართლოში აქვს ადგილი. იგი, თავის მხრივ, უკავშირდება რიგ შეკითხვასა თუ განცხადებას. სასამართლოს შიგნით არსებობს გარკვეული დაძაბულობა წამყვანი საქმეების მხარდამჭერებს და მათ შორის, ვინც ამას დოგმატიკად განიხილავს. მეორე მხრივ, მათ შორისაც, ვინც თითოეული კონკრეტული საქმის მიმართ კონკრეტულ მიდგომას არჩევს და ვინც ამას პრაგმატიზმად მიიჩნევს. დაძაბულობა აგრეთვე შეიძლება უკავშირდებოდეს, თუნდაც ნაწილობრივ, სასამართლო სისტემის ბუნებას და, განსაკუთრე-ბით, მეთოდს, იქნება ეს საერთო სამართლის თუ რომანულ-გერმანული სამართლებრივი ოჯახი. დაბოლოს, მას მივყავართ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს, როგორც „ევროპული საკონსტიტუციო სასამართლო“ სტატუსამდე.

III. სტანდარტებთან (ნორმებთან) ურთიერთმიმართებისა და განმარტების საკითხი

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ყველა მოსამართლის ყველაზე მნიშ-ვნელოვანი წესი, ცხადია, ევროპული კონვენციის სტანდარტებია. კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, სახელმწიფოებმა, თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში, ყველასთვის უნდა უზრუნველყონ კონვენციის პირველ თავში განსაზღვრული უფლებები და თავისუფ-ლებები. აღნიშნული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსთვის ის ამოსავალი წერტილია, რომლითაც იგი კონვენციის სტანდარტების განმარტებას იწყებს.

¹¹ *Ibid.*, გვ. 14-15. იხ. აგრეთვე იგივე ავტორის - *One Case at a Time. Judicial Minimalism at the Supreme Court*, Cambridge/London, Harvard University Press, 1999, განსაკუთრებით, გვ. 3-24.

¹² იხ. A.B. MORRISON, “The right and wrong kinds of judicial activism”, *Issue Brief*, American Constitution Society for Law and Policy, მაისი, 2010.

კონვენციით გარანტირებული უფლებებისა და თავისუფლებების განმარტება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ საქმის გადაწყვეტის საკვანძო საკითხია. კონვენციის 32-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, „სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება კონვენციისა და მისი ოქმების განმარტებასა და შეფარდებასთან დაკავშირებულ ყველა საკითხზე“. განმარტების პროცესი შედგება ტექსტისთვის მნიშვნელობის მინიჭებისა და მისი კონკრეტულ ფაქტებზე გამოყენებისგან. ამრიგად, კონვენციის განმარტება რთული ჰერმენევტიკული პროცესია. უფრო მეტიც, სასამართლო იყენებს განმარტების არა ერთ, არამედ რამდენიმე წესს, საქმისდა მიხედვით (ევოლუციური, ავტონომიური, კომპარატივისტული განმარტება, მიხედულების ზღვარი, პროპორციულობისა და სუბსიდიარობის პრინციპები, ნაგულვები უფლებამოსილება და ა.შ.).

განმარტების სასამართლოსეული მეთოდები ყოველთვის სათავეს იღებდა ხელშეკრულებათა სამართლის შესახებ ვენის კონვენციიდან (მუხლები 31 და 32), რომლის დებულებებიც, როგორც მოსამართლე მატჩერმა აღნიშნა, „სასამართლო განმარტების საზღვრებს“ აწესებს¹³. ვენის კონვენცია ადგენს მიზნობრივი/ტელეოლოგიური განმარტების მეთოდს, ანუ უპირატესობას ანიჭებს ხელშეკრულების მიზანსა და დანიშნულებას, როგორც განმარტების ზოგად წესს¹⁴. მიზნისა და დანიშნულების მოქნილობამ საშუალება მისცა ევროპულ სასამართლოს, რომ განმარტების საკუთარი მეთოდი განევითარებინა¹⁵.

გადაწყვეტილებების დასაბუთება

1968 წლის 27 ივნისის გადაწყვეტილებაში საქმეზე *ვემჰოვი გერმანიის წინააღმდეგ* სასამართლომ დაადგინა, რომ „ვინაიდან ეს არის სამართალშემოქმედებითი ხელშეკრულება, ... საჭიროა ისეთი განმარტების მოძიება, რომელიც ყველაზე მეტად შეეფერება მისი მიზნის მიღწევასა და ამოცანის განხორციელებას და არა ისეთის, რომელიც ყველაზე მეტად შეზღუდავდა სახელმწიფოზე დაკისრებულ ვალდებულებას“¹⁶. ასეთი განმარტება, კონვენციის მე-5 მუხლთან დაკავშირებით, დამოკიდებულია საერთაშორისო სასამართლო პრაქტიკაზე, მაგრამ იგი ასევე შთაგონებულია კონვენციის პრეამბულითაც, რომელიც შეეხება არა მხოლოდ ადამიანის უფლებებისა და ფუძემდებლური თავისუფლებების შენარჩუნებას, არამედ მათ რეალიზაციასაც. აქვე აღსანიშნავია კონვენციის პირველი მუხლი, რომლის თანახმადაც, სახელმწიფოებმა „უნდა უზრუნველყონ“ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თა-

¹³ F. MATSCHER, “Les contraintes de l’interprétation juridictionnelle. Les méthodes d’interprétation de la Convention européenne”, წიგნში F. SUDRE (ed.), *L’interprétation de la Convention européenne des droits de l’homme*, Brussels, Bruylant / Nemesis, 1998, გვ.15 et seq.

¹⁴ G. LETSAS, *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2007, გვ. 59.

¹⁵ R. BERNHARDT, “Evolutive Treaty Interpretation, Especially of the European Convention of Human Rights”, *German Yearbook of International Law*, 1999, ტ. 42, გვ. 11 et seq.

¹⁶ ECtHR, *Wemhoff v. Germany*, 1968 წლის 27 ივნისის გადაწყვეტილება, § 8.

ვისუფლებები. რამდენიმე წლის შემდეგ 1975 წლის 21 თებერვლის გადაწყვეტილებაში საქმეზე გოლდერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, ტელეოლოგიურ მეთოდთან დაკავშირებით, სასამართლომ გაიმეორა, რომ ეს არ არის განვრცობითი განმარტება, რომელიც სახელმწიფოებისთვის ახალ ვალდებულებებს ქმნის: იგი ეფუძნება მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის პირველი წინადადების პირობებს, რომლებიც წაკითხული უნდა იქნეს სამართალ-შემოქმედებითი ხელშეკრულების - კონვენციის დანიშნულებისა და ამოცანის კონტექსტში¹⁷. გოლდერის საქმე კონვენციის მუხლის განმარტებისას ყველაზე შემოქმედებით ნაბიჯად¹⁸ და კონვენციის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან საქმედ ითვლება¹⁹.

“effet utile” თეორია

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში ადგილი ჰქონდა ბუნებრივ განშტოებებს. სასამართლომ განავითარა კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებათა ქმედითი დაცვის იდეა. ეს არის “*effet utile*” თეორია, რომელიც კონვენციით გარანტირებული უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ქვაკუთხედი გახდა²⁰. ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ხშირად აღუნიშნავს, მნიშვნელოვანია, რომ უფლებებს მათი სრული მოცულობა მიეცეთ, ვინაიდან კონვენციის მიზანია, „უზრუნველყოს უფლებები, რომლებიც პრაქტიკული და ქმედითია და არა თეორეტიკული ან ილუზორული. აღნიშნული, *inter alia*, ხსნის ერთ-ერთი ძირითადი გადაწყვეტილების ცნობილ წინადადებას *ეირის* საქმეზე: არ არსებობს წმინდა წყლის გაყოფა [სოციალურ-ეკონომიკურ] და კონვენციით დაცულ სფეროს შორის“²¹.

ამ ჭრილსა თუ ფონზე ევოლუციური განმარტება შემდეგნაირად უნდა იქნეს აღქმული და გაგებული: „ადამიანის უფლებათა კონვენციები ცოცხალი მექანიზმებია, რომელთა განმარტებაც უნდა ითვალისწინებდეს დროთა განმავლობაში მომხდარ ცვლილებებს, განსაკუთრებით, დღევანდელი დღის პირობებს“²². სხვა სიტყვებით, კონვენციაში გამოყენებული ცნებები,

¹⁷ ECtHR, *Golder v. the United Kingdom*, 1975 წლის 21 თებერვლის გადაწყვეტილება, § 36.

¹⁸ D. HARRIS, M. O'BOYLE, E. BATES & C. BUCKLEY, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, მე-2 გამოცემა, 2009, გვ. 235.

¹⁹ G. LETSAS, *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*, *op. cit.*, გვ. 61.

²⁰ D. RIETIKER, “The principle of ‘Effectiveness’ in the Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights: Its Different Dimensions and Its Consistency with Public International Law – No Need for the Concept of Treaty *Sui Generis*” *Nordic Journal of International Law*, 2010, ტ. 79, გვ. 256.

²¹ ECtHR, *Airey v. Ireland*, 1979 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, § 26.

²² ECtHR, *Tyrer v. the United Kingdom*, 1978 წლის 25 აპრილის გადაწყვეტილება, § 31; ECtHR, *Loizidou v. Turkey*, 1995 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილება, § 71; ECtHR, *Christine Goodwin v. the United Kingdom*, 2002 წლის 11 ივლისის გადაწყვეტილება, § 75; ECtHR, *Ocalan v. Turkey*, 2003 წლის 12 მარტის გადაწყვეტილება, § 193. იხ. L. WILDHABER, “The European Court of Human Rights in Action”, *Ritsumeikan Law Review*, 2004, ტ. 83, გვ. 84. იხ. აგრეთვე S. C. PREBENSEN, “Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights”, წიგნში P. MAHONEY *et al.* (eds.), *Protecting Human Rights: The European Perspective. Studies in Memory of Rolv Ryssdal*, Köln/Berlin/Bonn/Munich, Heymanns Verlag, 2000, გვ. 1123-1137.

მათთვის, დღეს არსებული დემოკრატიული საზოგადოების მიერ მინიჭებული მნიშვნელობით უნდა იქნეს გაგებული²³. ინტერპრეტაციისადმი „ცოცხალი მექანიზმის“ მსგავსი მიდგომა ქმედითობის პრინციპის დროის განზომილებაა²⁴.

ამის პარალელურად, სასამართლომ შექმნა სხვა კონსტრუქციებიც, როგორცაა, მაგალითად, „რიკოშეტი“ დაცვა, რომლის ელემენტებიც ორგანულადაა დამახასიათებელი ენხელის გადაწყვეტილებაში სისტემატიზებულ უფლებასა თუ ავტონომიურ კონცეფციებში²⁵.

სასამართლომ აგრეთვე პროგრესულად გააფართოვა სახელმწიფოთა ვალდებულებების ფარგლები ისე, რომ შეძლებისდაგვარად მეტი დაცვა უზრუნველყოს კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისთვის. ასე რომ, თუ სახელმწიფოების ვალდებულებები, რა თქმა უნდა, ნეგატიურია – ისინი არ უნდა ჩაერიონ გარანტირებულ უფლებებსა და თავისუფლებებში. ამას ემატება ისიც, რომ მათ კონკრეტული ღონისძიებებიც უნდა გაატარონ, რაც უკვე პოზიტიური ან, თუნდაც აღმკვეთი ვალდებულებაა. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ პოზიტიურ ვალდებულებებს შეუძლია გააფართოვონ ევროპელი მოსამართლის კონტროლის ფარგლები, განსაკუთრებით, სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ უფლებებთან მიმართებით. დაბოლოს, ამ თვალსაზრისით, ევროპულმა სასამართლომ სახელმწიფოებს მიაწერა შესატყვისი საკანონმდებლო, ადმინისტრაციული და სასამართლო ღონისძიებების გატარების ვალდებულება კონვენციის დარღვევების თავიდან ასაცილებლად და მესამე პირებთან ურთიერთობაში. ეს კონვენციის ჰორიზონტალურ სიბრტყეში მოქმედებაა, რომელიც სხვადასხვა მიმართულებებით ვითარდება და შეუძლებელია ადამიანის უფლებათა ზოგად თეორიაზე მისი მნიშვნელოვანი ზეგავლენის არდანახვა.

მოქნილობა და სამართლებრივ სიხსნადეს შორის

ფუძემდებლურ უფლებებს მოქნილი ბუნება ახასიათებთ და მათი ზუსტი მნიშვნელობა ჯერ კიდევ დასადგენია. შედეგად, მათი გამოყენება ორგანულადაა დაკავშირებული სასამართლო განმარტებასთან. ფუძემდებლური უფლება თავად ვერასოდეს დაადგენს მისი გამოყენების წინა პირობებს. მას ზოგადი და აბსტრაქტული ხასიათი აქვს და კონკრეტულ მნიშვნელობას იძენს იმ სიტუაციურ კონტექსტში, რომელშიც იგი აქტუალური ხდება.

²³ F. MATSCHER, “Les contraintes de l’interprétation juridictionnelle. Les méthodes d’interprétation de la Convention européenne”, *op. cit.*, გვ. 23.

²⁴ S. C. PREBENSEN, “Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights”, *op. cit.*, p. 1125; E. DUBOUT, “Interprétation téléologique et politique jurisprudentielle de la Cour européenne des droits de l’homme”, *Revue trimestrielle des droits de l’homme*, 2008, pp. 383 et seq., განსაკუთრებით, გვ. 392-393.

²⁵ ECtHR, *Engel and Others v. the Netherlands*, 1976 წლის 8 ივნისის გადაწყვეტილება.

სამართლებრივი სიცხადე, რასაც ფულერი სამართლის შინაგან ზნეობრიობას უწოდებს, აშკარად ის ფაქტორია, რომელიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, კერძოდ, სახელმწიფოს ვალდებულებების ბუნების განსაზღვრისთვის. მაგრამ, იმავდროულად, არ შეიძლება უგულებელყოფილ იქნეს კონვენციის მოქნილი განმარტება, რომელიც დოკუმენტის მიერ დასახულ ფუძემდებლურ მიზნებს შეესაბამება. სამართლებრივი სისტემის ფუნქციონირებაში სიხისტე სისუსტის ნიშანია და არა სიძლიერის. იგი სამართლებრივ სისტემას საჭირო ელასტიკურობას ართმევს. ამით შეიძლება კონსტიტუციურად სამაგალითო შედეგების მიღწევა საერთოდ ვერ მოხდეს და ამის ნაცვლად მივიღოთ სამართლებრივი სისტემა, რომელმაც დროის ცვლასთან ერთად, ქმედითად ფუნქციონირება ვერ შეძლოს²⁶.

დიდი პალატის გადაწყვეტილება საქმეზე *სკოპოლა* (ნო. 2) *იტალიის წინააღმდეგ*, რომელიც 2009 წლის 17 სექტემბერს იქნა მიღებული, ზემოაღნიშნულ მიდგომას აჯამებს: „სასამართლო არ არის ფორმალურად ვალდებული, გაითვალისწინოს თავისი ადრინდელი გადაწყვეტილებები, მაგრამ სამართლებრივი სიცხადის, წინასწარგანჭვრეტადობისა და კანონის წინაშე თანასწორობის ინტერესებშია, რომ მან დამაჯერებელი მიზეზის გარეშე არ უნდა გადაუხვიოს მის ადრინდელ საქმეებზე შექმნილ პრეცედენტებს (...). ვინაიდან, უწინარეს ყოვლისა, კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემაა, სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს მოპასუხე სახელმწიფოსა და ხელშემკვრელ სახელმწიფოებში არსებული ცვლილებები ზოგადად და სათანადოდ მოახდინოს რეაგირება, მაგალითად, კონსენსუსის ტენდენცია მისაღწევ სტანდარტებთან მიმართებით (...). განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ კონვენცია განიმარტება და გამოიყენება იმდაგვარად, რომ მისით გათვალისწინებული უფლებები პრაქტიკული და ქმედიითა და არა თეორეტიკული და ილუზორული (...)“²⁷.

სამართლიანი წონასწორობა უნდა დამყარდეს სამართლებრივ სიცხადესა და მეორე, ასევე მნიშვნელოვან ფასეულობას შორის, რომელიც საპირისპირო პინაზე დევს და რომლის მიმართაც ევროპული სასამართლო შეიძლება საკმაოდ მგრძობიარე იყოს. ამასთან, გათვალისწინებული უნდა იყოს საქმის კონკრეტული გარემოებები, სათანადო პატივი უნდა მიეგოს ინტერესთა პლურალიზმს და მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, რომ მოვლენები და იდეები სწრაფად იცვლება – ყველა ამ ფასეულობას თან ახლავს შეზღუდვებიც, რასაც ადვოკატები ყურადღებით ეკიდებიან. ამას არისტოტელედან მოყოლებული *prudentes* იურისპრუდენცია ეწოდება. სხვა სიტყვებით, სასამართლოს მოქმედება უნდა იყოს ზომიერიც და გაბედულიც.

²⁶ *National Westminster Bank plc v Spectrum Plus Ltd* [2005] UKHL 41, per Lord Nicholls of Birkenhead.

²⁷ ECtHR (GC), *Scoppola (no. 2) v. Italy*, 2009 წლის 17 სექტემბრის გადაწყვეტილება, § 104.

დასკვნა

როგორც სამართლის თეორეტიკოსებმა აღნიშნეს, „სამართალი სტაბილური უნდა იყოს და არა დროში გაყინული“²⁸. ადაპტაცია და მოდიფიკაცია კონვენციას მუდმივად ახასიათებდა 1950 წლიდან მოყოლებული და დღესაც ინარჩუნებს ამ თვისებებს. კონვენცია ამჟამად 60 წლისაა, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა კი 50 წლის განმავლობაში ვითარდებოდა. ევროპაში ბოლო ათწლეულებში მნიშვნელოვან ცვლილებებს ჰქონდა ადგილი. კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის პანევროპული მექანიზმი გახდა. მრავალ ქვეყანაში ევროპული კონვენციის შედეგად, ადამიანის უფლებათა დაცვამ ისეთ დონეს მიაღწია, რაც წარმოუდგენელი იყო 1950 წელს, როცა კონვენცია იწერებოდა. სავარაუდოდ, კონვენცია დროის გამოცდას ვერ გაუძლებდა, ცოცხალ მექანიზმად რომ არ ყოფილიყო მიჩნეული, რომელიც საზოგადოების განვითარების შესაბამისად უნდა განიმარტებოდეს. სამართლის განვითარება საზოგადოების განვითარებისგან განუყოფელია.

²⁸ მიეწერება როსკო პაუნდს თავის წიგნში *Interpretations of legal history*, New York, MacMillan, 1923.